

VICTOR SPINEI, *Mongolii și românii în sinteza de istorie ecleziastică a lui Tholomeus din Lucca / Les Mongols et les Roumains dans la synthèse d'histoire ecclésiastique de Tholomeus de Lucca*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012, 290 p. (248 p. text + 42 fig.)

Publicat recent într-o ediție bilingvă, în bune condiții grafice, al treilea volum al colecției *Scripta archaeologica et historica Dacoromaniae* se referă la invazia triburilor mongole în Europa de Sud-Est și în Asia Anterioară, precum și la impactul acesteia în regiunile carpato-dunărene.

Lucrarea debutează cu o *Introducere* (p. 8–9), în care este expusă motivația pentru care a fost aleasă spre analiză *Istoria ecleziastică* a cronicarului Tholomeus din Lucca. În acest sens, se menționează valorificarea unor manuscrise din ultima ediție a lucrării eruditului italian, apărută în anul 2009. Autorul își propune nu

doar să analizeze evenimentele prezentate în cronică, ci și să găsească puncte de convergență cu alte izvoare.

Capitolul I, *Tholomeus din Lucca și opera sa* (p. 10–17), prezintă succint reperele biografice ale cronicarului din Lucca, insistându-se asupra creațiilor sale din domeniul istoriei, care îi asigură un loc de seamă în cronicistica europeană de la începutul secolului al XIV-lea. Spre deosebire de mulți dintre confracții săi din perioada medievală, Tholomeus citează adesea izvoarele folosite.

Capitolul următor, *Propulsarea mongolilor pe scena istoriei eurasiatice* (p. 18–22), tratează geneza puterii acestora. O atenție deosebită este acordată evenimentelor aferente anului 1206, când a avut loc coagularea entității statale de sub conducerea lui Genghis-han, evenimentul fiind consemnat și în analele chinezești. Importanța sa covârșitoare va fi percepută mult mai târziu în Europa, datorită pe de o parte faptului că ofensiva triburilor nomade se afla atunci într-o fază incipientă, iar pe de altă parte interacțiunilor transcontinentale întâmplătoare și sporadice.

În capitolul III, *Expansiunea mongolilor în spațiul carpato-dunărean și confruntările lor cu românii* (p. 23–29), se reconstituie parcursul înaintării acestora în estul și centrul Europei. Victor Spinei relevă încadrările cronologice eronate din *Noua Istorie ecleziastică* a lui Tholomeus. Evenimentele fixate de acesta în 1231, care se referă de fapt la marea invazie din Europa Răsăriteană și Centrală din 1241–1242, prezintă un interes deosebit pentru istoria românilor. Cu aceasta ocazie sunt menționați românii (Oll[er]laci) și secuii (Siculi), care, după retragerea mongolilor, au ocupat trecătorile montane carpatine, cu misiunea de a le apăra de potențialii atacatori.

În capitolul IV, *Semantica etnonimului Olaci și a toponimului Silva în secolul al XIII-lea* (p. 30–38), se analizează critic, pentru început, conținutul semantic al etnonimelor Vlachi / Siculi / Saxones și Olaci cu derivatele lor. În acest context, Victor Spinei semnaleză și interpretarea eronată a etnonimului Ollerlaci, identificat cu localitatea Olmütz (Olomouc) din Moravia de către editorul elvețian al operei lui Tholomeus, Ottavio Clavuot. Toponimul Silva este considerat drept formă abreviată de la Ultrasilvas sau Transilvania, termeni ce desemnau zona intracarpatică în documentele secolului al XIII-lea. În ultima parte a capitolului sunt prezentate câteva informații cu privire la teritoriile românești extracarpatică și la locuitorii acestora de la începutul secolului al XIII-lea. Între altele, se evocă mențiunea Bracchiei în opera cronicarului Giovanni Villani în legătură cu campania mongolă din 1236–1242. Totodată, se reia discutarea textului cronicarului persan Rashid al-Din, în care românii din Transilvania sunt desemnați sub denumirea de Ulagh, iar cei din Moldova și Muntenia prin etnonimul Qara-Ulagh. Dacă locuitorii teritoriilor extracarpatică au acționat împotriva pericolului mongol în conformitate cu statutul lor politic

autonom, cei localizați în podișul transilvănean au fost integrați în sistemul defensiv al Coroanei arpadiene.

Capitolul V, *Strategia defensivă din estul Transilvaniei în secolul al XIII-lea* (p. 39–48), abordează sistemul defensiv de la granița estică a Regatului Ungariei, format din cetăți de pământ și piatră, suplimentat cu linii de fortificații, despărțite din loc în loc de căi de comunicație unde se amplasau porți și turnuri de supraveghere. În ceea ce privește factorul uman angrenat în protejarea hotarelor Regatului arpadian, pe lângă români, sași și secui, autorul îi menționează pe pecenegi și cumani. Dacă distrugerile materiale și umane provocate de hoardele mongole au fost ne semnificative în primăvara anului 1241, majoritatea cetăților refăcute sau nou construite au fost cucerite, iar locuitorii înrobiți într-un număr mai mare în timpul retragerii invadatorilor din primăvara sau din vara anului 1242.

În capitolul următor, *Înfiriparea contactelor diplomatice dintre oficialitățile mongole și acelea occidentale* (p. 49–54), este prezentată geneza și dezvoltarea interacțiunilor diplomatice mongolo-creștine. Victor Spinei subliniază importanța bulei lui Inocențiu IV din 21–22 martie 1245 și a deciziilor luate la Conciliul ecumenic de la Lyon din iunie 1245 pentru configurarea politicii confesionale a Papalității. Activitatea misionară în cuprinsul stepelor est-europene a continuat și chiar s-a amplificat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, prin măsurile preconizate la Conciliul ecumenic desfășurat la Lyon în mai–iulie 1274. Prin creștinarea mongolilor se viza cooptarea unui aliat puternic în disputa cu dinastia islamică pentru Locurile Sfinte.

Capitolul VII, *Hoarda de Aur și Bizanțul în a doua jumătate a secolului al XIII-lea* (p. 55–59), evocă relațiile antagonice bizantino-mongole, făcându-se apel la mai multe categorii de surse scrise, pentru a se emenda inexactitățile întâlnite în diverse categorii de izvoare, inclusiv în opera lui Tholomeus din Lucca.

Următorul capitol, *Conflictul dintre Nogai și Toqtai din zona gurilor Dunării* (p. 60–72), tratează problema disputelor pentru supremația politică din teritoriile vestice ale Hoardei de Aur, precum și intervenția mongolilor în litigiul pentru tronul Ungariei. Sunt prezentate, pentru început, atât demersurile diplomatice întreprinse în Persia ilhanidă și Egiptul mameluc, cât și ciocnirile militare în care au fost implicați Nogai și Toqtai. Într-un scurt excurs, autorul analizează imaginea contrastantă a celor doi potențaii mongoli, așa cum transpare din textul lui Tholomeus, prin prisma evenimentelor politice și religioase din ultimul sfert al secolului al XIII-lea în care au fost implicați aceștia. O informație interesantă, în acest context, o constituie menționarea preocupării lui Nogai pentru asigurarea hegemoniei în zona gurilor Dunării. Victor Spinei nu acordă credit notificărilor lui Rashid al-Din, potrivit cărora Nogai ar fi cucerit efectiv, între 1287 și 1290, teritoriile rușilor, românilor și khrt / khrb (neam neidentificat),

susținând că potentatul mongol ar fi vizat doar controlul asupra neamurilor aservite anterior. În finalul capitolului este contestată și informația din Tholomeus despre prezența masivă a mongolilor în coaliția care l-ar fi sprijinit pe Carol Robert de Anjou în conflictul pentru ocuparea tronului Ungariei, la începutul secolului al XIV-lea. Autorul presupune că eventual s-ar putea admite cooptarea unor detașamente refugiate din stepele ponto-caspice sub comanda fiilor lui Nogai.

Capitolul IX, *Teatrul operațiilor militare din Asia Anterioară la cumpăna secolelor XIII–XIV* (p. 73–83), se referă la conflictele militare dintre Ilhanatul persan și Sultanatul mameluc, mărunta discordiei fiind prospera zonă est-mediteraneană. O atenție deosebită este acordată convertirii la Islam a ilhanului Gazhan, eveniment ce nu s-a soldat, așa cum ar fi fost logic, cu o armonizare a relațiilor bilaterale. Drept argumente pentru acutizarea conflictului, autorul menționează revendicarea autorității asupra lumii musulmane de către Gazhan și intenția de supunere a mamelucilor, în spiritul aspirațiilor mongolilor de dominație universală. Totodată sunt analizate succint unele asemănări dintre cele două state din punct de vedere militar, politic, cultural, economic și lingvistic la cumpăna secolelor XIII–XIV. Ultima parte a capitolului se ocupă de campania din anii 1299–1300, când trupele ilhanului Gazhan, însoțite de cele ale vasalilor georgieni și armeni, au ocupat, între altele, mai multe orașe pe valea Iordanului, între care și Ierusalimul. În ciuda faptului că vestea a alimentat speranțele creștinilor din Occident pentru redobândirea Locurilor Sfinte, mongolii au fost obligați să abandoneze în scurt timp Siria și Palestina, nereușind să asigure controlul acestor teritorii, care astfel au revenit sub administrarea mamelucă.

Capitolul X, *Confruntările dintre Ilhanatul persan și Sultanatul mameluc din primii ani ai secolului al XIV-lea* (p. 84–90), prezintă conflictul dintre mongoli și mameluci, caracterizat prin ciocniri în regiunile de graniță și acțiuni ofensive împotriva unor ținuturi aflate sub controlul vasalilor din cele două state. Sunt evocate campaniile inițiate de ilhanul Gazhan în Siria din anii 1301 și 1303, precum și cele inițiate de ilhanul Uljeitu în Siria la sfârșitul anului 1312 și la începutul anului 1313, toate încheiate cu eșecuri. Drept cauze sunt menționate intemperiiile, lipsa unei logistici adecvate, superioritatea numerică a mamelucilor și poziția geopolitică a celor două state combatante. Au urmat represalii ale mamelucilor, care, profitând de declinul potențialului ofensiv al mongolilor, au inițiat, în 1302, 1304 și

1305–1306 acțiuni ofensive în Cilicia, încheiate cu impunerea obligativității din partea armenilor de a plăti tribut atât sultanului mameluc cât și suveranilor ilhanizi. Asemenea acțiuni ofensive, de o parte și de alta, au mai continuat până în 1316, fără să producă însă modificări teritoriale, Persia ilhanidă încetând să mai reprezinte o amenințare de temut pentru statul mameluc.

În ultimul capitol, intitulat *Considerații generale asupra raporturilor politice din estul Mediteranei* (p. 91–99), sunt enumerate, pentru început, unele inadvertențe din *Noua istorie ecleziastică* a lui Tholomeus, autorul oferind argumentația necesară afirmațiilor sale. O atenție deosebită este acordată problemei Locurilor Sfinte. Este analizată atitudinea liderilor mongoli din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și începutul celui de al XIV-lea în ceea ce privește promisiunea de cedare a Țării Sfinte reprezentanților creștinătății. În ultima parte a capitolului sunt prezentate conceptele unor ideologi creștini, în opinia cărora obținerea controlului asupra Palestinei trebuia să fie rodul propriilor eforturi ale factorilor responsabili seculari și temporali ai Occidentului romano-catolic, în frunte cu suveranii pontifi și cu suveranii de prestigiu.

A doua parte a prezentului volum reprezintă traducerea franceză a celei dintâi, aceasta datorându-se Michaelei Spinei. Inițiativa este binevenită, întrucât este de natură să faciliteze introducerea lucrării în circuitul științific internațional, fapt cu atât mai util cu cât problemele discutate în cuprinsul tomului au fost evocate constant în istoriografia mondială, chiar în mai mare măsură decât în cea românească.

La acestea se adaugă abrevierile, bibliografia selectivă, sursele ilustrației (atât în limba română cât și în cea franceză), indicele și ilustrația propriu-zisă.

Rod al documentării sistematice în bibliotecile unor centre europene de larg prestigiu, lucrarea lui Victor Spinei excelează în clarificarea multor aspecte de detaliu, dar și în pronunțarea unor concluzii de largă respirație. Remarcăm existența unor greșeli minore de editare, greșeli care însă nu știrbesc din valoarea volumului. Nu putem încheia fără a sublinia că, valorificând informațiile din lucrările lui Tholomeus și din alte surse contemporane, această sinteză contribuie la o mai bună și nuanțată cunoaștere atât a istoriei mongolilor, cât și a comunităților românești din spațiul carpato-danubian.

MARIUS ADUMITROAIEI